

GRZEGORZ WASZKIEWICZ*

Wydatki obronne w krajach strefy euro i ich wpływ na wzrost gospodarczy

Wstęp

Państwa strefy euro, stabilizując gospodarki w kryzysie, a następnie prowadząc restrykcyjne działania fiskalne, przymuszone wprowadzanymi procedurami nadmiernego deficytu w dobie luźnej i niekonwencjonalnej polityki monetarnej EBC, wpadły w pułapkę przedłużającego się spowolnienia gospodarczego. Choć wiele debat i analiz poświęcono temu zagadnieniu, skomplikowana sytuacja gospodarcza w krajach eurolandu wymaga dalszego poszukiwania źródeł finansowania wzrostu gospodarczego. Obszarem takich poszukiwań może być obszar wydatków prawnie zdeterminowanych, w tym wydatków wojskowych.

Wobec powyższego nasuwają się trzy pytania, które podjęto w poniższym artykule. Po pierwsze, czy wydatki wojskowe to stabilny strumień pieniężny? Po wtóre, czy wydatki obronne wpływają na wzrost gospodarczy (zamożność obywateli) w gospodarkach rozwiniętych? Po trzecie, czy wpływ wydatków wojskowych na wzrost gospodarczy jest uzależniony od skali finansowania wojska z budżetu państwa?

Dla osiągnięcia tak sformułowanych celów w pierwszej części artykułu dokonano analizy danych statystycznych, dotyczących nakładów na obronność z lat 1970–2014, ze szczególnym uwzględnieniem okresu po 2004 r. Następnie przeprowadzono selektywną analizę literatury oraz wyników badań empirycznych, odnoszących się do oddziaływania wydatków militarnych na gospodarki w obszarze jednowalutowym. W warstwie empirycznej zweryfikowano istnienie związku przyczynowego pomiędzy wydatkami obronnymi a wzrostem gospodarczym przy użyciu testu przyczynowości Grangera.

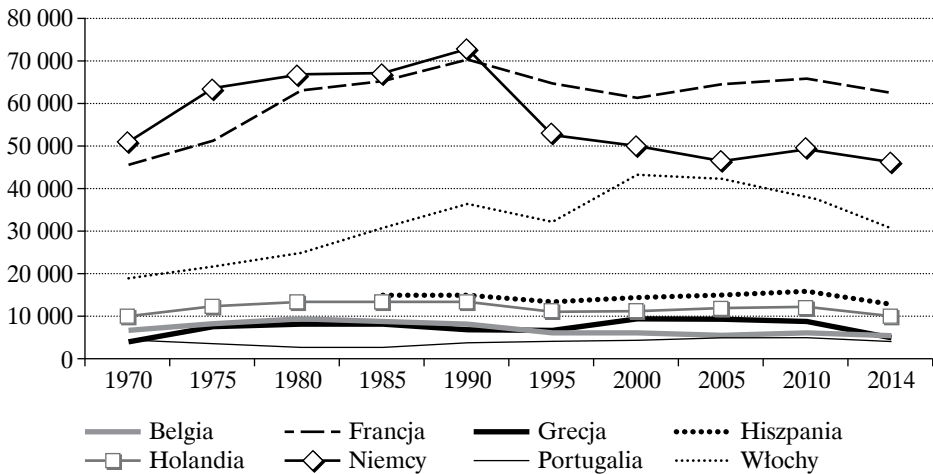
* Dr Grzegorz Waszkiewicz, Wojskowa Akademia Techniczna w Warszawie; e-mail: ecogreg@onet.pl

1. Wydatki obronne w gospodarkach strefy euro

Wydatki obronne stanowią część dochodów, które państwo przeznacza na zapewnienie bezpieczeństwa wewnętrznego i zewnętrznego. Analizując wydatki militarne w państwach członkowskich strefy euro¹ w ujęciu realnym w przeliczeniu na 1 mieszkańca² w ciągu kilku ostatnich dekad, można uznać, że były one utrzymywane na poziomie z lat 70. XX w. (poza Niemcami), a w większości badanych państw wzrosły. Warto przy tym pamiętać, że w erze rywalizacji dwubiegunowej (przed 1990 r.) w krajach członkowskich Sojuszu Północnoatlantyckiego (NATO) nakłady na obronność utrzymywano na wysokim poziomie.

Rysunek 1

Wydatki obronne *per capita* w latach 1970–2014
(mln USD w cenach stałych z 2011 r.)

Źródło: SIPRI Statistics.

Największe kraje EUW, tj. Francja, Niemcy i Włochy, dominowały i nadal dominują, jeśli chodzi o unijne wydatki na obronność w ujęciu wartościowym, co nie wynika z odczuwanych zagrożeń, lecz z silnie rozwiniętego przemysłu zbrojeniowego i wewnętrznej presji (lobbingu). O krajowej presji na wzrost wydatków zbrojeniowych można mówić także w kontekście Hiszpanii i Holandii, czyli w gospodarkach z rozwiniętym przemysłem zbrojeniowym (Dunne, Uye 2009). Zarówno Niemcy, Francja, Hiszpania, jak i Włochy plasują się w dziesiątce największych eksporterów broni na świecie (*Trends...*, 2014).

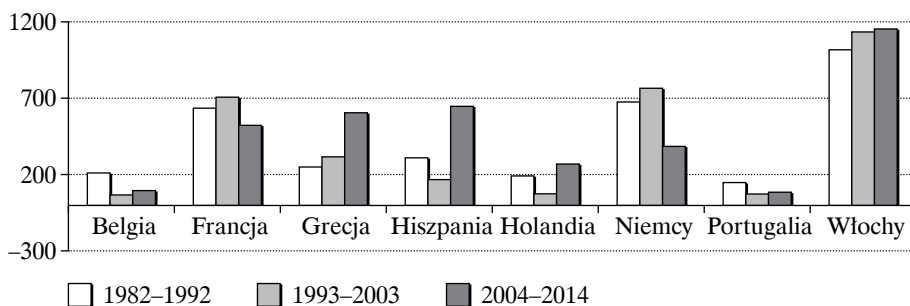
¹ Analizie poddano 7 gospodarek tworzących Unię Monetarną (EMU – *European Monetary Union*) od 1999 r., a także Grecję.

² W cenach stałych z 2011 r. w przeliczeniu na jednego mieszkańca. Źródło: SIPRI.

Inną grupę stanowi Portugalia i Grecja, czyli kraje mniej zamożne, w których relatywnie duża część budżetu jest kierowana na obronę narodową, pomimo że przemysł zbrojeniowy jest niewielki i słabo rozwinięty (Kollias, Manolas, Paleologou 2004). Grecka polityka wysokich wydatków militarnych wynika z niebezpiecznego sąsiedztwa – problemy z Turcją na Morzu Egejskim od końca lat 70. XX w. dotyczące kwestii cypryjskiej oraz niepokoje na Bałkanach. W Portugalii tymczasem dominuje przekonanie (od czasu wojen kolonialnych), że jest to właściwy kierunek wydatkowania środków państwowych, który nie generuje kosztów alternatywnych.

W różnorodnych analizach dowodzi się, że wraz z zakończeniem zimnej wojny, demokratyzacją państw Europy Środkowo-Wschodniej oraz rozwojem współpracy NATO z Rosją zmniejszyło się bezpośrednie zagrożenie konfliktem zbrojnym, co sprzyjało redukcji nakładów na obronność w Europie. Takie tendencje w finansowaniu armii nie uległy zmianie również w dobie zamachów terrorystycznych z 2001 r. i 2005 r. Jednak skonfrontowanie powyższych tez z danymi statystycznymi nie wydaje się tak niepokojące. Po pierwsze, wartość wydatków obronnych (rys. 1) uległa wyraźnemu obniżeniu dopiero w dobie kryzysu finansowego i zadłużeniowego w ostatniej dekadzie, wcześniej zaś była bardziej stabilna, o czym świadczy porównanie zmienności poziomu wydatków z trzech ostatnich dekad (rys. 2).

Rysunek 2
Zmienność wydatków obronnych (USD per capita)

Źródło: SIPRI Statistics.

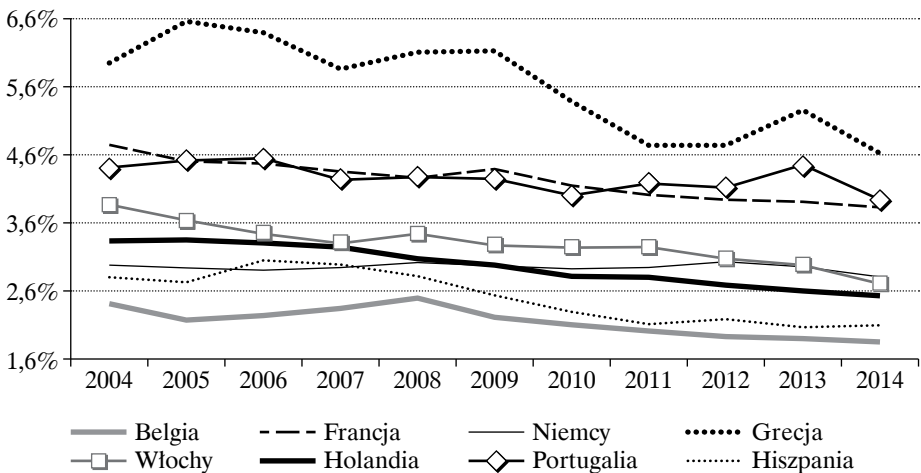
Rysunek 2 pozwala zauważyć, że w latach 2004–2014 wystąpiła nienotowana wcześniej zmienność wydatków w Grecji, Hiszpanii i Holandii. Największa niestabilność wiąże się jednak z subsydiowaniem armii we Włoszech, gdzie niepewność co do skali finansowania armii jest stanem permanentnym. W przypadku Niemiec, a w mniejszym stopniu Francji, zaskakuje wysoka stabilność nakładów budżetowych na obronność w porównaniu do poprzednich dekad. Największą stabilność wydatków obronnych wykazują Portugalia i Belgia, choć są to kraje wydające wartościowo najmniej na obronę narodową.

Po wtóre, analizowanie wydatków wojskowych jedynie w odniesieniu do PKB może deprecjonować wysiłki poszczególnych gospodarek w aspekcie finansowa-

nia bezpieczeństwa i zamazywać rzeczywiste kierunki podejmowanych działań, bowiem do 2007 r. panowała na świecie koniunktura gospodarcza, a wzrost wydatków wojskowych nie nadążał za tempem wzrostu zamożności gospodarek, co nie znaczy, że nakłady na obronność w ujęciu wartościowym malały³.

Znaczenie obronności w polityce gospodarczej państwa klarownie obrazuje udział wydatków militarnych w całości wydatków publicznych, albowiem pozwala on uchwycić czasową zmianę priorytetów wydatkowych m.in. pod wpływem wewnętrznych czynników politycznych (Smith 1989). Taka prezentacja problemu może być poznawczo istotna, zwłaszcza w kontekście ostatnich lat, kiedy to wobec rosnących wydatków budżetowych na potrzeby stymulacji gospodarek i utrzymania wiarygodności oraz płynności krajowych systemów finansowych, wydatki obronne wyraźnie traciły na znaczeniu (rys. 3).

Rysunek 3
Udział wydatków obronnych w całości wydatków budżetowych w latach 2004–2014

Źródło: SIPRI Statistics.

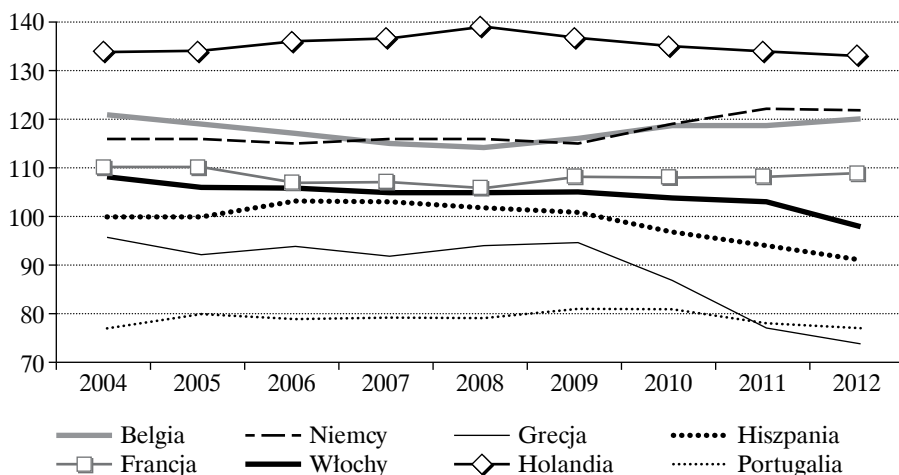
Największą skalę spadku wydatków militarnych zanotowano w Grecji, niemniej trzeba pamiętać o bardzo wysokim poziomie tychże wydatków w 1999 r. Jednocześnie pomimo spadku wydatków w tym obszarze w latach 2006–2010 Grecja wydawała rocznie ponad 6 mld euro na obronność. Poza Grecją spadek udziału wydatków obronnych w wydatkach budżetowych ogółem rzadko przekraczał 1% wydatków publicznych państwa w całym badanym okresie, przy czym całkowite wydatki budżetowe w latach 2007–2010 wzrastały w wyniku realizacji polityki antycyklicznej.

³ W latach 1997–2003 średnioroczny realny wzrost gospodarczy (PKB) w krajach EMU wyniósł 2,3% (IMF, 2015).

Nie jest także regułą, że państwa, które ucierpiały najbardziej w kryzysie i znalazły się na krawędzi bankructwa, na początku drugiej dekady XXI w. diametralnie obniżyły skalę finansowania wojska, czego dowodem jest Portugalia, gdzie wydatki na obronność w latach 2007–2013 wzrosły o ponad 2% swojej wartości w ujęciu realnym.

Zmiany zachodzące w wydatkach obronnych w ostatnich latach w krajach Eurolandu można również rozważać w kontekście ich zamożności w przeliczeniu na obywatela (rys. 4).

Rysunek 4
PKB per capita według parytetu siły nabywczej w latach 2004–2012
(100 – średnia dla EU-28)

Źródło: Eurostat Database.

Na tym tle doskonale widać, że Holandia, jako najzamożniejszy kraj spośród rozważanych, znajduje się w czwórce najmniej wydających na obronę narodową. Z kolei dwie najbiedniejsze z badanych gospodarek, Portugalia i Grecja, należą do grupy trzech państw kierujących najwięcej środków publicznych *per capita* do sektora obronnego.

2. Wpływ wydatków obronnych na PKB w teorii i badaniach empirycznych

Państwowe nakłady na obronność mogą stymulować sferę realną gospodarki narodowej trzema kanałami: popytowym, podażowym i bezpieczeństwa państwa (Awaworyi, Yew 2014).

Kanał popytowy odnosi się do zagregowanego popytu w gospodarce, zatrudnienia oraz wykorzystania kapitału zgodnie z teorią keynesowskiego mnożnika wydatkowego. W myśl tego podejścia państwo powinno aktywnie wydatkować środki na obronę narodową, zwłaszcza w czasach, gdy popyt w gospodarce nie nadąża za podażą. Uważa się, że zwiększone wydatki militarne doprowadzą do wyższego wykorzystania kapitału, a to spowoduje wyższe zyski, zwiększone inwestycje, produkcję i w konsekwencji pobudzi wzrost gospodarczy.

Nurt podaźowy wywodzi się z podejścia neoklasycznego, gdzie obronę narodową traktuje się jako dobro publiczne, dostarczane przez państwo w ramach polityki tzw. stróża nocnego. Traktując bezpieczeństwo państwa jako produkt rynkowy, rozważa się koszty utracone powodowane wydatkowaniem środków budżetowych na armię (tym samym nie na inne cele) w relacji do korzyści ekonomicznych płynących z bezpieczeństwa obywateli, tj. ochrony praw własności, skłonności do oszczędzania i produkcji w danym kraju (Thompson 1974). Model ten kładzie także nacisk na długoterminowe korzyści z przenoszenia na grunt cywilny efektów modernizacji armii, jej infrastruktury oraz rozwoju technologii i kształcenia kadr.

Koszty alternatywne najczęściej mierzone są za pomocą skali wypychania inwestycji prywatnych pod wpływem wzrostu (inflacji) stóp procentowych w gospodarce, niezbilansowania bilansu płatniczego z zagranicą (zakupy sprzętu wojskowego) oraz innych zakłóceń makroekonomicznych (np. skali zadłużenia publicznego państwa).

Oddziaływanie wydatków militarnych na gospodarkę poprzez bezpieczeństwo państwa wynika z tego, że lepiej finansowana armia stanowi armię silniejszą, która gwarantuje obywatelom wyższe poczucie bezpieczeństwa w wymiarze zewnętrznym i wewnętrznym. Bezpieczne państwo z kolei zachęca do akumulacji kapitału i produkcji. Jednocześnie bezpieczeństwo państwa wpływa korzystnie na tempo wzrostu gospodarczego, w tym także w wyniku wzrostu produkcji stymulowanego przez wydatki wojskowe, tym bardziej im mniejsza jest liczba zagrożeń, na które państwo jest narażone (Mauro 1998), oraz im te zagrożenia są bardziej przewidywalne (Smith 2000).

Warto jednak pamiętać, że kanały stymulacji są uzależnione od przyjętej perspektywy czasowej. W krótkim okresie dla pobudzenia gospodarki i wyrwania jej ze stagnacji niektórzy sugerują podejście popytowe (efekty krótkookresowe). Niemniej dominującym podejściem, jak dowodzi Cypher (2007), staje się globalny neoliberalny militarizm, czyli odchodzenie od nurtu popytowego na rzecz mieszanki pozostałych dróg oddziaływania na gospodarkę realną. W efekcie decyzje budżetowe coraz częściej są podejmowane przy uwzględnieniu długiej perspektywy czasowej. Na pierwszym planie stawiane są zmiany na rynku pracy, dostępność kapitału (oszczędności i inwestycji) i nowych technologii, relacje zewnętrzne, skala długu publicznego, stan infrastruktury wojskowej, a także ograniczanie konfliktów i niepokojów społecznych (Dunne, Uye 2009). Jednak sposób (kierunek), w jaki wydatki militarne oddziałują na gospodarkę, zależy od decyzji w ramach sektora obronnego, gdzie środki finansowe są kierowane na realizację celów bieżących bądź inwestycyjnych.

Przechodząc do selektywnego przeglądu wyników badań empirycznych, podejmujących wpływ wydatków militarnych na zmienne gospodarcze, odniesiono się jedynie do wzrostu gospodarczego. Ponadto przedstawione tutaj badania dotyczą tylko krajów Eurolandu.

W badaniach dotyczących wąskiej próby gospodarek C. Kollias (1995) i J.P. Dunne i inni (2001), stwierdzili, że wydatki obronne oddziałują pozytywnie na wzrost gospodarczy w Grecji. Jednakże w testach obejmujących szerszą grupę państw (EU-15 w latach 1961–2000) C. Kollias i inni (2004) stwierdzili, że wydatki obronne nie stymulują wzrostu gospodarczego, ponieważ są nieproduktywne. Jedynie środki przeznaczane na przemysł zbrojeniowy oraz badania i rozwój mogą pobudzać wzrost gospodarczy. Kilka lat później, badając tę samą zależność na tej samej próbie, ale grupując dane w innej formie, C. Kollias i inni (2007) stwierdzili, że w długim okresie istnieje dwukierunkowa zależność pomiędzy wzrostem gospodarczym a wydatkami na obronność. Natomiast w krótkiej perspektywie wydatki obronne wpływają pozytywnie na wzrost gospodarczy.

Odmienne wnioski co do oddziaływania wydatków obronnych na wzrost gospodarczy wysnuli J.P. Dunne i E. Nikolaidou (2005). Choć poddali oni testowaniu grupę państw wysoce homogenicznych (Grecję, Hiszpanię i Portugalię), to jednak nie doszukai się istnienia wyraźnej zależności. Ci sami autorzy potwierdzili brak wpływu wydatków wojskowych na wzrost PKB na szerszej próbie (Dunne, Nikolaidou 2011). Poddając analizie gospodarki UE-15 w latach 1961–2007, stwierdzili, że trudno potwierdzić jakiegokolwiek związek pomiędzy rządowymi nakładami na armię a wzrostem gospodarczym. Do najbardziej radykalnych konkluzji w rozpatrywanej kwestii doszedł N. Mylonidis (2008), który testując 14 państw UE w okresie 1960–2000 uznał brak jakiegokolwiek oddziaływania jednej zmiennej na drugą.

Wobec ograniczonej liczby badań poświęconych wyłącznie krajom UE warto przytoczyć wyniki kilku innych analiz, które wśród rozpatrywanych gospodarek ujmowały państwa Eurolandu. S. Korkmaz (2015), badając wpływ wydatków militarnych na wzrost gospodarczy w latach 2005–2012 w państwach basenu Morza Śródziemnego, poddała analizie m.in. Francję, Hiszpanię, Grecję i Włochy. W efekcie stwierdziła, że nakłady na obronność obniżają wzrost gospodarczy. Podobnych wniosków dostarczyły dociekania H. Changa, B. Huanga i C. Yanga (2011), którzy badając 90 gospodarek w latach 1992–2006, w tym wszystkie kraje Eurolandu, dowiedli negatywnego oddziaływania wydatków obronnych na wzrost gospodarczy.

Podsumowując, wyniki badań empirycznych podejmujących problem wpływu wydatków militarnych na wzrost gospodarczy są mało spójne. W zależności od przyjętej metodologii i zakresu czasowego danych wyniki dowodzą zarówno silnej, jak i słabej zależności, a nawet wskazują kompletny brak jakiegokolwiek zależności przyczynowej pomiędzy zmiennymi. Co więcej, wyniki testów empirycznych sugerują, że oddziaływanie wydatków militarnych na PKB może wynikać nie tylko z przeznaczenia owych wydatków, lecz także przyjętej perspektywy czasowej.

3. Badanie oddziaływania wydatków obronnych na wzrost gospodarczy

Dane

Analizie poddano dwa szeregi czasowe danych rocznych dotyczących wydatków obronnych (WYD) oraz produktu krajowego brutto (PKB). WYD wyrażone w cenach stałych (z 2005 r.) w milionach USD, dane pochodzą z baz SIPRI. PKB ujęty w cenach stałych (z 2011 r.) w USD w przeliczeniu na jednego mieszkańca, dane źródół pochodzą z bazy *Federal Reserve Economic Data*. Zakres analizowanych zmiennych odnosi się do lat 1970–2014, jedynie dla Belgii i Włoch z krótszego okresu (1980–2014), a dla Hiszpanii (1984–2014).

Badanie

Dla zbadania wpływu WYD na PKB wykorzystano test przyczynowości Grangera, którego centralnym założeniem jest następstwo przyczynowo-skutkowe, według którego przyczyna zachodzi wcześniej niż skutek. Dodatkowo przyczyna zawiera unikalne informacje o skutku, niedostępne w żaden inny sposób. Zatem X jest przyczyną Y , jeśli tylko pozwala dokładniej przewidywać przyszłe wartości Y aniżeli miałyby to miejsce bez pomocy zmiennej X .

Zakres zmiennych wejściowych potraktowano jako generowane przez proces stochastyczny. Dla uniknięcia zjawiska regresji pozornej sprawdzono stacjonarność szeregów czasowych WYD i PKB, opierając się na rozszerzonym teście Dickeya–Fullera (ADF). Dla większego prawdopodobieństwa usunięcia autokorelacji pomiędzy zmiennymi, posłużono się statystyką t bazującą na istotności⁴ opóźnień. Po wprowadzeniu trzech modeli pomocniczych uzyskano wyniki przedstawione w tabeli 1.

Wyniki pozwalają odrzucić H_0 i potwierdzić stacjonarność szeregów czasowych we wszystkich przypadkach. Zarówno wykresy korelogramów wszystkich szeregów czasowych WYD i PKB, jak i porównanie statystyk testowych i krytycznych potwierdzają otrzymane wyniki.

W kolejnym etapie wyznaczono wektor ocen parametrów. W tym celu przetestowano łączny wpływ wydatków obronnych na wzrost gospodarczy przy założeniu występowania opóźnień 3. rzędu w obu analizowanych szeregach czasowych. Konstrukcja testu sprawdzającego przyczynowość Grangera wymaga zbudowania regresji objaśniającej zmienną Y poprzez opóźnione wartości zmiennej X oraz poprzez jej własne opóźnienia i testowanie łącznej istotności tych opóźnień wg poniższego zapisu:

⁴ ***,**,* oznacza istotność statystyczną na poziomie (odpowiednio) 1%, 5%, 10%.

Tabela 1
Badanie stacjonarności danych WYD i PKB

Kraj \ Wyniki	τ^a	P_{value}
WYD		
Hiszpania	-3,13	0,0069***
Francja	-3,48	0,0015***
Belgia	-2,518	0,0133**
Grecja	-3,44	0,0016***
Holandia	-2,32	0,0144**
Niemcy	-2,57	0,0111**
Portugalia	-2,67	0,0100**
Włochy	-1,76	0,0857*
PKB		
Hiszpania	-1,93	0,0393**
Francja	-2,31	0,0008***
Belgia	-1,42	0,0294**
Grecja	-3,40	0,0045***
Holandia	-2,18	0,0444**
Niemcy	-3,98	0,0001***
Portugalia	-1,81	0,0521*
Włochy	-1,80	0,0637*

^a Wartości krytyczne statystyki opisowej (tau) przyjęte za Enders (2004).

Źródło: opracowanie własne.

$$PKB_t = \alpha_0 + \alpha_1 WYD_{t-1} + \alpha_2 WYD_{t-2} + \alpha_3 WYD_{t-3} + \\ + \beta_1 PKB_{t-1} + \beta_2 PKB_{t-2} + \beta_3 PKB_{t-3} + \varepsilon_t.$$

gdzie:

α_{0-3} – realizacja zmiennej X ,

β_{1-3} – realizacja zmiennej Y ,

ε_t – składnik losowy.

Rezultaty testu zawarto w tabeli 2.

Tabela 2
Ocena wpływu wydatków obronnych na wzrost gospodarczy

Kraj \ Wyniki	Łączny wpływ WYD_{0-3} oraz PKB_{1-3} na PKB
Hiszpania	$WYD_3 = 2,82e-05^{***}$, $GDP_1 = 2,78e-027^{***}$
Francja	$WD_2 = 0,0463^{**}$, $WD_1 = 0,0043^{***}$, $WD = 0,0249^{**}$ $GDP_2 = 0,0489^{**}$, $GDP_1 = 4,55e-010^{***}$
Belgia	$WD_2 = 0,0041^{***}$, $GDP_1 = 9,86e-021^{***}$
Włochy	$WD = 0,0012^{***}$, $GDP_2 = 0,0125^{**}$, $GDP_1 = 1,01e-07^{***}$
Grecja	$GDP_2 = 3,36e-05^{***}$, $GDP_1 = 7,48e-015^{***}$
Holandia	$GDP_3 = 0,0951^*$, $GDP_2 = 0,0048^{***}$, $GDP_1 = 1,20e-011^{***}$
Niemcy	$GDP_3 = 0,0230^{**}$, $GDP_2 = 0,0722^*$, $GDP_1 = 4,20e-08^{***}$
Portugalia	$GDP_2 = 0,0034^{***}$, $GDP_1 = 2,18e-012^{***}$

Źródło: opracowanie własne.

Test dowiódł, że tylko w przypadku Hiszpanii, Francji, Belgii i Włoch występują krótkookresowe zależności $WYD \rightarrow PKB$. Natomiast we wszystkich badanych krajach wzrost gospodarczy jest uzależniony od PKB z poprzednich okresów.

Sprawdzając, czy wektor MNK ocen parametrów jest wektorem kointegrującym, wykonano test kointegracji Engela–Grangera dla czterech gospodarek.

Tabela 3
Wyniki testu kointegracji

Kraj \ Wyniki	p_{value}
Hiszpania	0,0004***
Francja	1,02e-07***
Belgia	0,0022***
Włochy	1,07e-08***

Źródło: opracowanie własne.

Wyniki testu (tab. 3) potwierdziły istnienie długookresowej zależności pomiędzy zmiennymi. Zatem dla Hiszpanii, Francji, Belgii i Włoch wydatki obronne wpływają na wzrost gospodarczy zarówno w krótkim, jak i długim horyzoncie czasowym.

4. Wnioski

Ograniczone instrumentarium sprawia, że państwa członkowskie strefy euro nie mogą łatwo symulować wzrostu gospodarczego w dobie zacieśnionej polityki wydatkowej, która jednocześnie przyczynia się do niestabilności wydatków obronnych gospodarek w ostatniej dekadzie. Niemniej jednak nakłady obronne rozważane w szerszej perspektywie czasowej (od lat 70. XX w.) można uznać za stabilne i rosnące, co pozwala oczekiwać powrotu tych wydatków na ścieżkę wzrostu.

Rezultaty badania empirycznego nie uprawniają do sformułowania klarownych wniosków odnoszących się jednocześnie do grupy wszystkich analizowanych gospodarek, co upodabnia otrzymane wyniki do wcześniejszych badań w tej dziedzinie.

Wydatki obronne wpływają na wzrost gospodarczy zarówno w krótkim, jak i długim okresie w przypadku Francji, Włoch, Hiszpanii i Belgii. W pozostałych krajach nie stwierdzono istnienia poszukiwanej zależności. Ponadto okazuje się, że najmniej zamożne z analizowanych państw (Grecja, Portugalia), przeznaczają relatywnie najwięcej środków na obronę narodową (w stosunku do budżetu państwa), ale nie doświadczają wpływu tych wydatków na wzrost gospodarczy. W związku z tym nie można wykluczyć, że nie tyle wielkość funduszy państwowych kierowanych do sfery obronnej, ile kierunki ich redystrybucji wewnątrz tego sektora odgrywają pierwszorzędą rolę dla wzrostu gospodarczego.

Tekst wpłynął: 11 stycznia 2016 r.

Bibliografia

- Awaworyi S., Yew S. L., *The Effect of Military Expenditure on Growth: an Empirical Synthesis*, „Monash University Discussion Paper” 2014, nr 25.
- Chang H., Huang B., Yang C., *Military Expenditure and Economic Growth Across Different Groups: a Dynamic Panel Granger-causality Approach*, „Economic Modelling” 2011, nr 28(6).
- Cypher J.M., *From Military Keynesianism to Global-neoliberal Militarism*, „Monthly Review” 2007, nr 59(2).
- Dunne J.P., Nikolaidou E., Vougas D., *Defence Spending and Economic Growth: A Causal Analysis for Greece and Turkey*, „Defence and Peace Economics” 2001, nr 12(1).
- Dunne J.P., Nikolaidou E., *Military Spending and Economic Growth in Greece, Portugal and Spain*, Working papers, University of the West of England, Bristol 2005.
- Dunne J.P., Uye M., *Military Spending and Development*, Economics Working Papers, University of the West of England, Bristol 2009.
- Dunne J.P., Nikolaidou E., *Defence Spending and Economic Growth in the EU15*, Working papers, University of the West of England, Bristol 2011.
- Enders W., *Applied Econometric Time Series*, Second Edition, John Wiley & Sons, New York 2004.
- Eurostat Database.
- Federal Reserve Economic Data.

- Hooker K., *The Effects of Military Spending on Economic Activity: Evidence from State Procurement Spending*, „Journal of Money, Credit and Banking” 1997, nr 29(3).
- IMF, *World Economic Outlook, Uneven Growth Short- and Long-Term Factors*, April 2015.
- Kollias C., *Preliminary Findings on the Economic Effects of Greek Military Expenditure*, „Applied Economics Letters” 1995, nr 2(1).
- Kollias C., Manolas G., Paleologou S., *Defence Expenditure and Economic Growth in the European Union. A Causality Analysis*, „Journal of Policy Modelling” 2004, nr 26(1).
- Kollias C., Mylonidis N., Paleologou S., *A Panel Data Analysis of the Nexus between Defence Spending and Growth in the EU*, „Defence and Peace Economics” 2007, nr 18(1).
- Korkmaz S., *The Effect of Military Spending on Economic Growth and Unemployment in Mediterranean Countries*, „International Journal of Economics and Financial Issues” 2015, nr 5(1).
- Mauro P., *Corruption and the Composition of Government Expenditure*, „Journal of Public Economics” 1998, nr 69(2).
- Mylonidis N., *Revisiting The Nexus Between Military Spending And Growth In The European Union*, „Defence and Peace Economics” 2008, nr 19(4).
- Sanso-Navarro M., Cabello M.V., *The Causal Relationship between Military Spending and Unemployment in the EU15*, Economic paper, 2015 (http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2550136)
- SIPRI Statistics.
- Smith P.R., *Models of Military Expenditure*, „Journal of Applied Econometrics” 1989, nr 4(4).
- Smith R.P., *Defence Expenditure and Economic Growth, w: Making Peace Pay A Bibliography on Disarmament and Conversion*, red. N. Gleditsch i in., Regina Books, Claremont 2000.
- Thompson E.A., *Taxation and National Defense*, „Journal of Political Economy” 1974, nr 82(4).
- Trends in Interational Arms Transfers*, SIPRI Fact Sheet, SIPRI, Stockholm 2014.
- Zhong M., Chang T., Tang D.P., Wolde-Rufael Y., *The Causal Nexus between Military Spending and Unemployment in the G7: a Bootstrap Panel Causality Test*, „Defence and Peace Economics” 2015, nr 26(3).

WYDATKI OBRONNE W KRAJACH STREFY EURO I ICH WPLYW NA WZROST GOSPODARCZY

Streszczenie

Poszukiwanie sposobu stymulowania wzrostu gospodarczego w krajach strefy euro ciągle pozostaje zagadnieniem aktualnym. Jedną z interesujących kwestii jest wpływ wydatków wojskowych na wzrost gospodarczy. Celem artykułu było sprawdzenie, czy wydatki budżetowe na obronność w krajach strefy euro oddziałują na wzrost gospodarczy. Analizę empiryczną przeprowadzono za pomocą testu przyczynowości Grangera. Otrzymane wyniki potwierdzają istnienie zależności przyczynowo-skutkowej między wydatkami wojskowymi a tempem wzrostu PKB w czterech z badanych ośmiu gospodarek.

Słowa kluczowe: wydatki wojskowe, wzrost gospodarczy, strefa euro

JEL: E62, H56, E01

DEFENSE SPENDING IN EUROZONE COUNTRIES AND ITS IMPACT ON ECONOMIC GROWTH

Summary

Eurozone's countries are still facing the problem how to invigorate the economic growth of national economies. One of the interesting questions concerns the impact of military expenditure on economic growth. The aim of the paper was to check whether defense spending in Eurozone countries has a noticeable impact on economic growth. Empirical analysis was based on the Granger causality test. It was proved that military expenses affect economic growth, but only in case of some scrutinized economies (four out eight included in the sample), regardless of the scale of their military spending in national budgets.

Key words: military spending, economic growth, Eurozone

JEL: E62, H56, E01

РАСХОДЫ НА ОБОРОНУ В СТРАНАХ ЕВРОЗОНЫ И ИХ ВЛИЯНИЕ НА ЭКОНОМИЧЕСКИЙ РОСТ

Резюме

Поиск способа стимулирования экономического роста в странах еврозоны остается все еще актуальной задачей. Одним из интересных вопросов является влияние военных расходов на экономический рост. Целью статьи была проверка влияния бюджетных расходов на оборону в странах еврозоны на их экономический рост. Эмпирический анализ был проведен с помощью теста Грэнджера на причинность. Полученные результаты подтверждают существование причинно-следственной связи между расходами на оборону и темпами роста ВВП в четырех из восьми исследуемых экономик.

Ключевые слова: военные расходы, экономический рост, еврозона

JEL: E62, H56, E01